

veg. DCEC I, 176b, i AILC I, 119-29; II, 178-9 (nota ultrapassada sobre el català en Montoliu, *Est. Etim. Cat.*, 8).

Modernament a penes n'ha quedat algun rastre topònic; en algunes valls pirinenques de l'Oest, en lloc de *part dellà* degué dir-se *delà-part* (quan encara la L- no s'havia convertit en l-); amb deglutinació en altes valls pallareses i ribagorçanes hi ha partides anomenades «de La-Part» que es troben, respecte d'un poble, a la part d'allà del riu. A Boí tot el que hi ha passat el riu de Sant Martí, en diuen *lo Camp de La-Part*, etc.; en altres fan el mateix amb l'antic *allèn* (cf. cast. ant. *allende-parte*): a Lluçars els trossos situats a l'altra banda del riu Quart en diuen *L'Empart* o *lampart* (1957). Sembla com si hi hagués hagut alguna cosa semblant a Eivissa, però amb significat temporal: «m'ha paregut sentir Es Pastorells moltes vegades, sobretot en nits de mal temps, *allà en part* de sa matinada», Castelló, *Rond. Eiv.*, 67; ço que segurament es pronuncia *alampart*, i per tant podria ser, en realitat, *allèn-part*. Com que la matinada és l'acabament de la nit' potser vol dir 'abans, poc abans'.

Aquell: el mot que va reemplaçar el ll. ILLE en el seu paper de pronom i adjectiu demostratiu, format amb la partícula demostrativa ECCUM ('heus aquí'). Ja en les *Hom. d'Org.*: «<en> paradís e en *aquela* glòria siam portats», f° 1v1. Entre altres funcions pot ser antecedent d'un *que*; i, encara que això fou sempre de molta menys importància en català, ho va ser de vegades d'un *de*: «al cardenal e tots *aquells* de sa cort», Lull (*Blanq.*, *NCl.* II, 133.5), on no es pot pensar en calcs de llengües estrangeres, de manera que quan en el *Curial* sospitem imitació italiana en frases com «*Curial* --- tenia l'enteniment molt apartat d'*aquell* de la Güelfa» (*NCl.* I, 33), l'ús lullí ens obliga a acollir amb gran reserva aquesta sospita.

Aquell esperarem que tingués è oberta en cat. or. i é en bal., però de fet hi ha é en una bona part de Mallorca (cf. els altres demostratius), *BDLC* IV, 219; XIII (veg. *EST*); segurament degut a la pronúncia palatal *ǰ** pròpia de l'illa. En alguns trossos de l'Alt Pallars es pronuncia *agél* amb -g- a Taüll, Sort i Sarroca de Bellera (1938-53), cf. aran. i pall. *agést* 'aquest' (veg. *EST*). Tal com en francès i occità modern el demostratiu de la llunyania (*celui-là, aquel*) es torna sinònim i substitut del demostratiu de proximitat, això s'estén fins al català del Pirineu central, en particular a les valls de Cardós (veg. *BDC* XXIII, 265) i d'Assua: «els saltarells són així i així: no n'hi deu haver d'*aquell* animal a Barcelona ---», «quina facció <'fedor'> que llance *aquell* calabre» (Tavascan: el vèiem al peu), «*aquell* bony» ('un que acaba d'anomenar') (Llessui, 164).¹⁰

Són així mateix demostratius però amb força demostrativa més moderada (principalment apropiats per fer de mers anteriors, com *aquell que*), *cell de* o *cell que*. També tenim *cell* des de les *Homilies*, i amb una variant un poc més reforçada *aicell*: «caritat jamés no cadrà, e *cels* qui la seguiran ja unqua no i faliran», «clamem mercé --- a N. Seinor, que él nos

dó a dir e a fer *zeles* obres que --- puscam venir al seu celestial palaz» (f° 1v15, 8v20), «quant om --- fa en est segle, tot és vanitat e no té negun prod a *aicel* qui caritat no à» (1v11).

Eleix (grafia imperfecta d'*elleix* o per dissimilació de palatals) 'un mateix', 'si mateix', compost de *ell* i *eix* (encara amb el valor identificatiu que és propi del seu ètimon IPSE): freqüent des d'abans de les *Hom.* en els textos dels Ss. XII-princ. XIV. Usat molt sovint amb pronoms reflexius: «caritat és pròpiament que om am Déu màs que nula res, e tot cristià així com *si eleix*, fedelment», «N. Senyor dix aquesta paraula per semblant e él l'esposà per *si eleix*», «cuidarà enganar son vedí et engane *si eleix*»; «com lo sein qui sona --- a negú no té prod sinó ad aquels qui l'ozen; *atresi eleix*, tot quant om à --- tot és vanitat», «él li quis vezer e él vit sempre; e nós *atresi eleix* que som en tenebres de pecad --- pregem N. S. --- que Él nos dó alumenament», *Homilies* (f° 1v18, 1v19; i 1.ª ed., pp. 34, 38, 45); «a *si eleix* no pod prod tenir», doc. de Gósol a. 1250 (Pujol, *DocsVgUrg.*, 15); «entre nós *eleys*», doc. del B. Urgell a. 1274 (carta de Bg. d'Anglesola a Castellnou, *RHis.* xxxvii, 164); i en els *CostTort.*: «si los ciutadans no volien açò fer --- lo Veguer ho faça per *si eleix*», i d'altra banda: «totes les taules --- ajen tan solament d'amplària dos palms e mig; e açò *eleix* sia d'altres coses que en les carreres fessen embarch» (ed. Ol., pp. 10 i 11).

Amb una o dues variants fonètiques, espect. *enleix*, que trobem sobretot en textos de matís geogràfic nòrdic, sovint en les *VidesR* (veg. en el glossari) i en Desclot: «axí ho he atrobat de consell ab *mi enleix* e ab mos richs-hòmens», ed. Buchon, 308 i sovint, amb alguna excepció de la forma primitiva: «forçaven les fembres vídues e poncelles, e les altres, que no-y guardaven reverència de sgleya ne de altar: ans jahien ab elles *aquí eleix*», id., 281. També encara en Muntaner: «per res no-l reebrien per part del rei de Sicília mas per *si enleix*», § 233 (Casac. VI, 89.4); «lo rech de Tojr --- tenrà condret --- que ho deu fer sens altra manobra; emperò si tal trenchi o embarch hi endevnia que per *si enleix* adobar no ho pogués, pot-y metre manobra --- e aquel deu pagar lo senyor Rey», doc. ross. de 1315 (*RLR* xxx, 266).¹¹

D'aquest pronom compost hi ha representants en altres llengües romàniques del període arcaic, especialment parlars veïns en domini cast. o oc. (dels quals va tractar ja Bourciez, *Eléments de L. R.*, 235; vegeu sobretot la meua nota del DCEC II, 373a32-45 i el comentari de MzPi. a les glosses cast. orientals, de San Millan i de Silos: *Orígens del Esp.*, 10, 18, on apareixen *per sibi eleiso* i *tu eleiŝo* (graf. *eleisco*). En català hi ha encara alguna altra variant en textos arcaics (on no sempre podem determinar si és fonètica o cosa de grafia): «aqueu dia *eleiss*», Conca de Tremp, a. 1242; i en un doc. de l'Alt Cardener, del S. XII: «tornà-i e-l mas *ilex* de la Muntada» (PPujol, o. c., 4.22); i en el mateix (una combinació no gaire clara des del punt de vista sintàctic, però que tanmateix no autoritza dubtes sobre la identitat del mot fonamen-